

Posudek
diplomové práce Tomáše Mikulky
Slovo o svatém Dimitriji Soluňském mezi nejstaršími legendami Germanova
sborníku

Tématem diplomové práce Tomáše Mikulky je všestranný rozbor (lexikální, morfologický, syntaktický v souvislosti s překladovou technikou) homilie o sv. Demetriovi Soluňském, překlad řeckého anonymního spisu (diplomant užívá jako řec. paralely text zvaný *Passio prima* otištěný v *Patrologia graeca* 116) dochovaného v středobulharském Germanově sborníku z poloviny 14. století. Tento sborník obsahuje homiletické texty různého stáří, základem je však soubor sahající do nejstaršího období bulharské překladatelské a literární tvorby. Sborník byl zpřístupněn badatelům teprve vydáním v r. 2006. Protože Demetrios Soluňský byl bezpochyby jedním z nejoblíbenějších světců Cyrila a Metoděje, lze mít za to, že texty k jeho počtě vznikaly už v době velkomoravské misie a v době bezprostředně následující. Diplomant chce zjistit, zda do takto starobylého období lze zařadit i danou demetrioovskou homilii.

Po stručném úvodu o vzniku kultu sv. Demetria a spisů o něm a o Germanově sborníku a otázce vzniku nejstaršího staroslověnského homiliáře (s. 10 – 14) přistupuje autor k vlastní analýze jazyka. Začíná lexikem, o němž podle F. V. Mareše soudí, že je "nestabilnější složkou jazyka" (s. 15) – o tom bychom mohli diskutovat). Slovní zásobu památky člení podle slovních druhů a v jejich rámci podle tvoření sufixy, se zvláštním zřetelem na slova přejatá a kompozita (tedy v podstatě vychází z metody V. Jefimové). Hodnotí relativní stáří jednotlivých lexémů s hojným využitím materiálů (i kartotéčních) Slovníku jazyka staroslověnského, dále slovníků Miklošičova a Srezněvského a ve zvlášť zajímavých případech i slovníků etymologických nebo staročeského Gebauerova a staroruského 11. – 14. století. V řadě případů se pokouší o vlastní řešení sémantického vývoje, event. neobvyklého tvoření slova. Vtipná je např. jeho úvaha o subst. *окънъце* za řec. *καμάρα* (s. 25 n.) a jeho sémantickém sblížení s *доупина* (*ὀπή*), event. *котъць* (*βοσσία*). Rovněž jsou přínosné jeho výklady k výrazům z oblasti gladiátorských zápasů (zvl. *погонъ*, *погоньскъ* na s. 34; tento okruh lexika, v stsl. památkách vzácný, by si zasloužil souborného publikování) nebo k výrazům čarodějnickým (s. 44 n.; k nim bych chtěla jen podotknout, že *проказити* znamená skutečně „způsobit (si) potrat“ a že podoba *проказа* vypadá spíše jako koruptela m. *проказа*). Zajímavé je také řešení původu adj. *врзъѣстъ* „(mladík), jemuž raší vousy“ na s. 37. Diskutabilní je subst. *сзкоуѣнение* za řec. *μάργανον* (s. 29). Souvisí se stsl. *коуѣтити* *machinari* (Miklošič) nebo **kqtati* (srv. rus. *кутать*, *окутывать*)? Čili je to nějaká „ohrada“? Právem poukazuje diplomant na to, že v řadě případů má daný text starobylejší, cyrilometodějskou variantu (typu *ετερъ*, *прѣмждрость* atd., v. s. 17-18); ovšem *искоуѣнение* *ἐμπερία* (s. 17) nemůže být v tomto případě synonymum za *напастъ*, neboť zde má význam „zkoušení, nácvik“, nikoli „pokušení“, ani *взъвращение*, zde „návrat“ (s. 18) k *отъвращение*, ani situace slovesa *взпити* (tamtéž) nemůže být srovnávána s dublety *взъпити* – *взъвати*. K obecně novější lexikální vrstvě (nejen preslavské) se hlásí morfologická iterativa se zvýrazněným sufixem *-ва-* *сзнабѣвати*, *истлѣвати* (s. 21), *исходатаиствовати* (s. 24), k nim patří i

извѣствовати (s. 18, 24) proti staršímu извѣстовати; извѣствовати ovšem není odvozeno od subst. *izvěstvo, nýbrž přímo od ptc.-adj. *izvěstь nebo subst. *izvěstь – asi původně *izvěstьstvovati; zajímavé rozložení komponentů v kompozitu пѣтъшьствовати (s. 24: пѣтъ же шестъшщюу емоу) svědčí o nestabilitě slovesných kompozit (srv. např. доворотворити apod.). K mladší vrstvě lexika patří i сѣпасительнѣъ (s. 36., srv. monografii Н. Кеиперта o vývoji sufixu *-telьnъ* z r. 1977).

Z jevů morfologických sleduje diplomant především takové, které mohou svědčit o starobylosti textu: pronikání -u- km. koncovek k -o- km. životným, aorist asigmatický a sigmatický starší (ovšem възатъ – s. 50 – není prézens), složené pasivum (proti zvratnému). Za jev novější lze považovat genitiv-akuzativ zájmen v plurálu (инѣхъ – s. 49), který se podle autorova sledování vyskytuje také v legendě o 40 mučednících téhož sborníku (s. 50), a proto není vyloučeno, že byl zaveden až při opisování textů.

V oddíle o syntaxi (s. 55-79) sleduje diplomant užití spojek, dále pádovou syntax, překlad řeckých vazeb se členem a vliv syntaxe řecké předlohy (v pododdíle nazvaném „Vlivy a motivace ze strany řecké syntaxe“). Zde projevuje diplomant speciálně své grecistické vzdělání (např. charakteristika spojek na s. 56 n., možnosti variant na s. 58, 59 a celý závěrečný pododíl, analýza dlouhého souvětí s dvojím akuzativem na s. 61 nebo složitého souvětí na s. 74). V pasáži o souvětích by bylo třeba zdůraznit starobylou kauzální spojku ζανη (s. 60, 73, 74; není doloženo имъже, charakteristické pro preslavskou školu, zvl. Jana Exarcha) i užití časové spojky възнегда (která je uvedena až na s. 74 v překladu řec. τοῦ + inf.). Z pádové syntaxe je pro chronologii památky zajímavé zvl. předložkové spojení отъ + genitiv ve funkci gen. partitivního i činitele děje (u instrumentálních konstrukcí autor právem upozorňuje na možnost různé interpretace – s. 64). Diskutovat lze o dativu po záporu не възхити црвоу дароу – οὐτὴ ἤρπαγε τὴν τοῦ βασιλέως φιλοτιμίαν (s. 66) a o jeho paralele v trnovském překladu téže homilie; možná jde o dosud nezaregistrovaný sémantický posun slovesa възхитити (сѣ) (srv. ruské восхищаться). Instrumentál predikativní uvedený v citátu na s. 69 lze myslím interpretovat i jako instr. činitele děje. Lokál na téže straně (ač ho tak vykládá i K. Mirčov) lze chápat i jako dativ (adnominální k зема). Bylo by vhodné zdůraznit překlad řecké předložkové vazby se členem konstrukcí сзи + příslušná vazba, což je velmi starobylý úzus (s. 76).

Na s. 81 (a v jiné souvislosti již na s. 76) analyzuje autor jediný biblický citát, doložený v tomto textu, verš 4,2 z 2. listu sv. Pavla k Timotejovi, a konstatuje, že překlad neodpovídá znění stsl. apoštola, ale lexikálně je starobylý.

Zvláštní oddíl práce tvoří „Recepce legendy o sv. Dimitriji ve slovanské tvorbě“ (s. 82-87). Autor v ní srovnává analyzovaný text s Pochvalou sv. Demetriovi od Klimenta Ochridského (podle edice Klimentových děl z r. 1970) a Kánonem o sv. Demetriovi (podle edice L. Malejko z r. 2001). U kánonu nezjišťuje žádné shody, kdežto u Klimentovy pochvaly ano, z čehož vyvozuje, že legenda musela být přeložena ještě za Klimentova života.

Ve shrnutí (s. 88-90) autor konstatuje, že „lexikální plán vykazuje méně inovativních znaků než plán syntaktický a inovace v morfologii rovněž nepřekračují hranice jevů, jež se vyskytují v nejstarších rukopisech (autor omylem: překladech) evangelia“ (s. 88). K tomu lze poznamenat, že ani překlad

ᾠθηartos – нестлѣванн není překladatelským specifíkem (s. 89), ale jednou z možností, a že syntax památky reflektuje vždy více méně syntax originálu, zvl. při překladu složitějších souvětí, jak autor sám několikrát ukazuje v daném textu.

K práci připojuje diplomant edici Slova o sv. Dimitrijovi paralelně s řec. textem z PG.

Diplomant se v práci neomezuje na materiál z analyzovaného textu, ale kromě zmíněného materiálu slovníkového uvádí podle potřeby též obdobné doklady z jiných částí Germanova sborníku. Z Pochvaly 40 mučedníků (s. 57, 59, 60, 62, 64, 67), Pochvaly sv. Štěpánovi (40, 43, 80), Slova o sv. Tekle a sv. Kosmovi a Damiánovi (s. 48), o sv. Mikuláši a k Zvěstování P. Marii (62); tyto texty sám pročetl, o Pochvale 40 mučedníků publikuje příspěvek ve Slavii. Kromě znalostí jazyků prokázal i náležitý přístup metodologický. Považuji práci Tomáše Mikulky po všech stránkách za schopnou obhajoby a navrhuji jí hodnocení výborné.

V Praze dne 13. 1. 2010

PhDr. Emilie Bláhová, CSc.

